

УДК 334.012.64:351.824

В.П. Гетало,

канд. екон. наук,

ректор Полтавського інституту
економіки та менеджменту «Світоч»

МАЛИЙ БІЗНЕС І ДЕРЖАВА: БАР'ЄРИ У ВІДНОСИНАХ І НАСЛІДКИ ЇХ ВПЛИВУ НА СИСТЕМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Роль малого бізнесу у відродженні економічної системи України в контексті прийнятих державних рішень (закони, укази, постанови) відома. Здатність підприємницької структури до самовідтворення дозволяє без особливих проблем створити потужну частку економіки країни.

Напевне, реалізації такої мети передусім заважає існуюча система взаємовідносин між владою та бізнесом. У зв'язку з відсутністю чітко визначених пріоритетів держави на найближчі 5–10 років до сьогодні не зафіксовані критерії, за якими український уряд може оцінити кінцевий цільовий ефект від розвитку приватного сектору економіки.

При збереженні рівності всіх інших пріоритетних завдань найважливішим з боку законодавчої влади, органів державного управління та контролю є створення максимально комфортних умов для формування сталого відсотку участі підприємств малого бізнесу у ВВП України, що відповідає нормам розвинутих країн світу.

Заслужує на увагу також інноваційна складова в діяльності приватних підприємств, яка стає життєвою необхідністю в умовах поділу світових ринків і жорсткої конкуренції.

Проблемам, пов'язаним з участю держави у процесах відродження економіки на базі інновацій із залученням малого бізнесу, присвячені дослідження таких вчених, як В. Л. Лазар, Є. О. Литвиненко, М. Г. Пивоваров, Ю. В. Смірнов, Д. О. Плеханов, Г. І. Філін, М. Н. Кравченко та ін.

Як зазначає В. Л. Лазар, протягом останнього періоду розвитку світової економіки підприємництво не випадково характеризується як явище, що дозволяє одночасно вирішувати соціально-економічні проблеми цілих регіонів. До того ж, кожен з учасників процесу, пов'язаного з розвитком підприємництва, має можливість знайти своє місце, а зовнішні учасники процесу — отримати позитивні результати: держава — економічне зростання, збільшення ВВП і числа робочих місць, місцева влада — податки [1].

Підприємства малого та середнього бізнесу, зазначають М. Г. Пивоваров і Ю. В. Смірнов, забезпечують гнучкість і стійкість економічної системи, особливо в умовах трансформації суспільства. Діяльність таких підприємств наближає реальні результати економічного розвитку до потреб конкретних споживачів, сприяє вирішенню соціальних проблем конкретної території, створенню додаткового числа робочих місць і, відповідно, джерела доходів зайнятого в малому бізнесі населення [2].

Мета статті — проаналізувати стан реалізації ідеї партнерства між державою та малим бізнесом України, можливість посилення ролі малого бізнесу у створенні ефективної системи інноваційного розвитку економіки завдяки поліпшенню умов реалізації інвестиційних проектів суб'єктами бізнесової діяльності.

На жаль, внаслідок невдалої політики держави щодо вирішення проблем діяльності підприємництва фінансова активність цієї сфери за останні роки має тенденцію до зниження. Це, у свою чергу, обмежує нашу державу в можливостях наблизити частку ВВП, яку створено суб'єктами малого бізнесу, та частку робочих місць у загальній чисельності зайнятих до світових стандартів.

Так, станом на кінець 2006 р. частка товарів і послуг підприємств малого бізнесу у структурі ВВП в Україні близько 10 %, в той час як у розвинутих країнах світу — близько 60 % [2]. Якщо врахувати цей показник в абсолютному його значенні, то, як наслідок, щорічно Україна втрачає потенційно можливі об'єми створення суспільного прибутку в розрахунку на одиницю населення в кілька сот разів!

Аналогічна ситуація і на ринку праці. Так, частка підприємств малого бізнесу у загальній чисельності зайнятих в економіці складає 9 %, тоді як у Великобританії — 49 %, Італії — 73 %, Японії — 78 % [2].

При збереженні таких тенденцій щодо розвитку приватної ініціативи в нашій державі є досить проблематичним розв'язувати завдання по залученню в економіку країни інноваційно привабливих

© В.П. Гетало, 2008

технологій для створення в кожній територіальній одиниці хоча б по кілька «точок росту», навколо яких формуватиметься відповідний інвестиційно-сприятливий клімат.

За твердженням Г. І. Філіної та М. Н. Кравченко, державна інноваційна політика, як складова державної інвестиційної політики, може бути розроблена та реалізована лише при моделюванні її трьох рівнів:

- на макроекономічному рівні;
- на рівні регіональної політики;
- на рівні інноваційної діяльності безпосередньо підприємств [3].

Неналежний рівень законодавчого забезпечення стимулювання державою регіональних (територіальних) програм розвитку інноваційно привабливих сфер економіки не дає підстав для сподівань на швидке вирішення завдань щодо реалізації державної інноваційної політики на перших двох рівнях.

Найменш затратним методом з отримання ефекту від реалізації зусиль держави щодо створення в Україні сприятливої для розвитку системи інноваційного заохочення є модель партнерства держави та малого бізнесу.

Ідея партнерства, як свідчить світова практика, повинна належати передусім державі, оскільки саме держава за своїм призначенням має максимальну зацікавленість у здійсненні високотехнологічних проєктів. Ефект у вигляді домінування на зовнішніх ринках товарів і послуг в декілька разів перекидає сумарні витрати, в тому числі з державного бюджету, на фінансування програм інноваційного розвитку.

Партнерство держави та підприємств малого і середнього бізнесу у світовій економіці представлено, як правило, у вигляді практики прямих державних інвестицій в підприємства малого бізнесу відповідно до визначених інноваційних напрямів. Це і грантові програми участі, і система безвідсоткових кредитів, і створення державних консультативних центрів для суб'єктів підприємництва, і державна підтримка участі у міжнародних виставках інноваційних проєктів і продукції малого бізнесу.

Так, у США [4] державна підтримка малого бізнесу має кілька рівнів та є досить ефективною за цільовим характером. Форми і напрям такої підтримки визначається в залежності від проблем, які постають перед суб'єктами бізнесу. Так, програма трансферу технологій у 2002 р. дозволила профінансувати 452 бізнес-проєкти на загальну суму до 96,2 млн дол.

Але, крім «центральної» програм, існують і місцеві, федеральні — більшістю своєю у вигляді контрактів на рівні державного замовлення. Так, щорічний обсяг державних контрактів для суб'єктів малого бізнесу у США сягає до 200 млрд дол.

На жаль, в Україні відсутні умови бюджетного інвестування як програм підтримки, так і програм

розвитку малого бізнесу, починаючи з загальнодержавного і закінчуючи регіональним рівнем.

Існуюча практика створення за відповідними статтями фондів підтримки підприємництва, зокрема в Полтавській області, за останні роки виявилась малоефективною. Виділення коштів обласного бюджету районним радам від 3-х до 6 тис. грн на рік призводить фактично лише до розмивання та нецільового планування витрат і без того незначних бюджетних інвестицій. За найпростішими розрахунками для реалізації грантових програм підтримки бізнес-ідей у сфері послуг потрібно щонайменше від 30 тис. грн, а у сфері виробництва — від 100 тис. грн на один бізнес-об'єкт. До речі, така практика дає чималий ефект при здійсненні економічної політики в Польщі — сусідній з Україною державі.

Як зазначає Д. О. Плеханов, нові індустріальні країни Південно-Східної Азії — Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Гонконг досягли значних успіхів в економічному розвитку саме завдяки вдалому поєднанню системи державного регулювання і принципів діяльності приватних структур. Швидко здійснення державою ефективних економічних реформ у цих країнах стало можливим в першу чергу за рахунок впровадження успішної податкової політики. Це дало можливість не лише залучити до названих країн значні потоки інвестицій, а й забезпечити інноваційну складову, як базу будь-яких проєктів [5].

В дослідженнях Е. О. Литвиненка щодо ролі податкової системи, як стимулу інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, підкреслюється, що в Україні поряд із достатнім, за світовими вимогами, законодавчим забезпеченням базових податків, існує ряд проблем, що негативно впливають на інвестиційний імідж та інноваційну привабливість суб'єктів економічної діяльності, зокрема підприємств малого бізнесу. Так, українська податкова система має переважно фіскальну спрямованість, і протягом 1998—2006 рр. фіскальний тиск на економіку лише посилювався. Про це свідчить ряд факторів, і, крім того, темпи збільшення податкових надходжень значно перевищують темпи зростання ВВП країни [6].

Внаслідок такої політики держави роль бюджету, як механізму стимулювання інноваційних програм, у т. ч. для малого бізнесу, є лише бажаною складовою економічного розвитку. Податки, на жаль, не лише не перетворюються на джерело фінансування державних програм підтримки інноваційної діяльності, а навпаки, стримують таку діяльність, унеможливають (внаслідок відсутності чітких, гарантованих норм податків на відповідний часовий період) планування ефектів від інвестицій суб'єктами малого бізнесу.

Окремо слід наголосити на неузгодженості між собою переважної більшості норм законів, що в чій

чи іншій мірі регулюють діяльність суб'єктів малого бізнесу, зокрема, в частині податкових зобов'язань. Це породжує практику подвійного трактування норм законів, виникнення чималої кількості підзаконних актів, відомчих інструкцій, роз'яснень, які в багатьох випадках вносять протиріччя в механізм реалізації законодавчих норм і, знову ж таки, тягнє за собою невпевненість власників підприємств щодо ефекту від реалізації інвестиційних проєктів, навіть ставиться під сумнів потреба в легальній основі щодо процедури розміщення додаткових капіталів на освоєння інноваційних технологій.

Взагалі, система правової оцінки ефективності рішень державних інститутів повинна працювати на випередження таких рішень, бути доступною для зацікавлених сторін, стати дійсно одним з найважливіших параметрів партнерства між державою та бізнесом.

Проблеми створення системи інноваційного розвитку за участю держави та бізнесу пов'язані також з визначенням ролі та місця в цьому процесі освітніх програм.

На жаль, в Україні відчувається брак освітніх програм, спрямованих на формування найбільш мобільної частини підприємств — малого бізнесу. Передусім бракує державної фінансової підтримки програм бізнес-навчання. Тому проблема розвитку бізнесової освіти до сьогодні вирішується переважно за рахунок ініціативи приватних освітніх структур і грантових проєктів, які, на жаль, не завжди адаптовані до реальних умов ведення бізнесу в Україні.

Інноваційне партнерство між державою та бізнесом із залученням як зовнішніх, так і внутрішніх інвестиційних джерел можливе лише за умови створення передумов для оперативного реагування підприємств малого бізнесу на зміни в рівнях технологічного забезпечення інноваційних продуктів. Однією з таких передумов є вільне володіння власниками суб'єктів підприємництва певною сумою знань.

Так, потребує державної підтримки в частині реалізації освітніх бізнес-програм цілий ряд сфер малого бізнесу, що є достатньо гнучкими до змін і сприятливими для застосування інноваційної політики розвитку — виробництво продуктів харчування, будівельних матеріалів, надання комплексу послуг для населення, поліграфія, зелений туризм, готельне обслуговування тощо. Участь держави в цих програмах може бути реалізована через створення системи регіональних освітніх центрів бізнес-навчання [7].

Створення такої системи інноваційної підтримки державою малого бізнесу дасть можливість сформувати в Україні в короткий термін чисельне представництво ефективних власників в існуючому бізнес-середовищі, обізнаних з фаховими, законодавчими, технологічними та іншими вимогами конкурентної системи світової економіки.

Взявши до уваги проведене дослідження з питань взаємодії держави та бізнесу, слід зважити на те, що система інноваційного розвитку в Україні, в якій неодмінно зацікавлені обидва партнери, може бути збудована лише за умови визначення державою пріоритетів розвитку країни. Ця постійна, системна робота органів центральної виконавчої влади та її представництв в регіонах повинна мати відповідне ідейне наповнення. Головна ідея законодавчих й урядових рішень в реалізації такого проєкту повинна ґрунтуватися на «доцільності» рішень, стратегічних модулях, кінцевою метою яких є не просто досягнення відповідного ефекту «тут і зараз», а забезпечення принаймні трьох кроків у майбутнє.

На жаль, інноваційні прориви в технологіях, що може забезпечити держава сьогодні, можуть виявитись для конкурентного середовища світових ринків досягненнями 10-ти, а то і 20-ти річного минулого. Такі загрози стають реальними хоча б тому, що у структурі ВВП України переважають товари, які за своїм призначенням є ресурсотворюючими: електроенергетика, видобуток і переробка палива, чорна металургія, машинобудування та металообробка тощо. Етап, коли інновації рухали вищезазначені «неповороткі» галузі, світова економіка вже пройшла, і тут наша держава може (і повинна!) лише наздоганяти.

Тим більше стає актуальним визначення пріоритетних завдань держави щодо створення комфортних умов для здійснення інноваційно-інвестиційної політики розвитку найбільш сприятливих та мобільних ринків за безпосередньою участю суб'єктів малого бізнесу. Як висновок, створення таких умов можливе завдяки першочерговому вирішенню з боку держави ряду проблем, а саме:

змінити на законодавчому рівні характер соціально спрямованих програм через перерозподіл державних трансферів у пріоритетні галузі, насичені економічно активними самовідтворюваними суб'єктами малого бізнесу, які при достатній увазі з боку держави можуть самостійно вирішувати соціальні проблеми певних територій. При наявності законодавчого закріплення прав територіальних громад ця практика може бути успішно поширена на цілі регіони;

привести у відповідність із прийнятими нормативно-правовими актами (законами, указами, постановами) регуляторно-функціональні документи, що використовують у своїй діяльності дозвільні та контролюючі органи. Це дасть можливість значно спростити механізм відкриття та супроводження діяльності інноваційно привабливих сфер малого бізнесу, впровадження ними без зайвих втрат часу та фінансових ресурсів нових технологій, виходити на інший (за якісними параметрами) рівень виробництва товарів і послуг;

здійснити перегляд змісту законодавчих актів, що регулюють юридичні, податкові та інші життє-

во важливі норми функціонування суб'єктів малого бізнесу. Це дозволить відійти від системного характеру правових колізій, що супроводжують діяльність бізнесових структур;

поліпшити кредитно-фінансовий клімат, особливо в частині забезпечення пільгового характеру грантових державних програм, запровадження цільового фінансування державою адресних інноваційних проектів;

створити умови для формування спеціальних освітніх програм бізнес-навчання за підтримки державного та місцевих бюджетів.

Висновок. Вирішення вказаних вище питань (на рівні пропозицій) частково поліпшить змістовне наповнення партнерських відносин між бізнесом і державою, що стимулюватиме створення інвестиційно привабливого бізнес-середовища в системі інноваційного розвитку України.

Література

1. Лазар В. Л. Демократична модернізація у стосунках між державою та підприємництвом // Економіка та ДЕРЖАВА. — 2006. — № 9. — С. 62–65.

2. Пивоваров М. Г., Смірнов Ю. В. Малий бізнес в Україні та шляхи його розвитку // Держава та регіони. — 2007. — № 3. — С. 181–185.

3. Філіна Г. І., Кравченко М. Н. Проблеми інноваційного розвитку економіки України // Економіка та ДЕРЖАВА. — 2007. — № 5. — С. 16–19.

4. Галан Н. І. Система державної підтримки малих і середніх підприємств у США // Фінанси України. — 2006. — № 1. — С. 142–150.

5. Плеханов Д. О. Роль держави в перехідній економіці // Економіка та ДЕРЖАВА. — 2007. — № 7. — С. 71–73.

6. Литвиненко Є. О. Податкове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств // Проблеми науки. — 2007. — № 4. — С. 42–46.

7. Гетало В. П. Проблеми розвитку освітніх центрів як системи інноваційної підтримки малого бізнесу // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики: Материалы десятой международной научно-практической конференции по инновационной деятельности. — Киев, 2005. — С. 246–248.

Подано до редакції 05.02.2008 р.

УДК 624.191.82

В.А. Кучер,

канд. екон. наук,

доцент Донецького національного
технічного університета

МЕТОДЫ ОПТИМИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА ПО ПОДГОТОВКЕ НОВЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ МОЩНОСТЕЙ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Поддержание, а тем более развитие угледобывающей отрасли представляется возможным только при условии привлечения инвестиций. Для преодоления кризиса, который переживает угледобывающая отрасль Украины, важную роль должна сыграть инвестиционная политика. В нынешних условиях к основным препятствиям для проведения успешной инвестиционной политики относятся отсутствие обоснованных «инвестиционных паспортов» для шахт с различными запасами угля и высокий уровень рисков. Указанные сложности актуализируют задачу описания участников инвестиционного процесса, среды, в которой они взаимодействуют, и правила их взаимодействия. Сложившийся высокий уровень рисков существенно уменьшает мобильность капитала, являющуюся основой динамичного развития угольной отрасли. В рамках выше сказанного, в ны-

нешних условиях процесс привлечения инвестиционного капитала в отрасль представляет собой взаимодействие двух лиц — инвестора и стороны, ведущей инвестиционный проект.

В настоящее время государственная поддержка угольной отрасли в Украине предоставляется для покрытия производственных затрат и расходов на реструктуризацию отрасли и смягчение социально экологических последствий производства [1]. По мнению А. Шевцова, Н. Земляного, В. Вербинского [2], такое положение негативно влияет на экономические отношения участников рынка. Поскольку производители угля и основные его потребители уверены в готовности государства компенсировать производственные потери, то ни производители, ни потребители не заинтересованы в создании рыночных отношений. Производители к

© В.А. Кучер, 2008